

UOT 398; 801.8; 398; 801.6.

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2026.1.213>

DƏRVIŞ CAVANŞİR YARADICILIĞINDA FOLKLOR

FOLKLORE IN THE WORK OF DERVISH JAVANSHIR

Elxan MƏMMƏDOV*

XÜLASƏ

Folklorun şüuraltı bazada qorunan mətnləri həmin yazılı əsərlərə də təsirsiz ötürməmiş, yeni yaranan müəllifli əsərlərdə, istər nəzm olsun, istər nəsr olsun, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən qaynaqlanan obrazların, motivlərin, bir çox hallarda folklordan gələn mövzuların işlənməsinə imkan yaratmış, təsir göstərmişdir. Fərdi yaradıcılıq nümunələri şifahi xalq ədəbiyyatından yazılı ədəbiyyata keçid mərhələsində xalq dilinə, xalqın ənənəvi yaradıcılıq məhsuluna olan yaxınlığı və süjet, motiv, üslub, obraz oxşarlıqları ilə tez bir zamanda qaynayıb-qarışma imkanı yaratmağa nail oldu.

Yaradıcılığı başdan-ayağa folklordan mayalanan, folklordan qaynaqlanan, özü də şifahi xalq ədəbiyyatını ana südü kimi əmib ruhuna hopduran Dərviş Cavanşir folklorumuzun bütün janrlarına, bir çox mövzu və motivlərinə müraciət etmiş, xalq yaradıcılığından gələn obrazlardan yararlanmışdır. Bu mənada onun şeirləri arasında epik folklorumuzdan təsirlənmələri, həmçinin yaradıcı istifadəni də istisna etmək olmaz.

Dərviş Cavanşirin yaradıcılığında şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrindən gələn mövzu, motiv və obrazların istifadəsi onun folklorla bağlılığından, folklorun nəzm (lirik) nümunələri kimi nəsr (epik) nümunələrindən də yaradıcı şəkildə istifadə etdiyini, folklorumuza bütövlükdə nə dərəcədə bələd olduğundan xəbər verir.

Müqayisəli tədqiqat metodu ilə araşdırmaya yanaşdıqda məqsədimizə çatdıran bir çox cəhətlərin var olduğunu əminliklə söyləyə bilərik. Məqalədə də məhz həmin oxşarlıqlar, bəzi hallarda birəbir eyniliklər özünü göstərir ki, bu da Dərviş Cavanşir yaradıcılığında epik folklordan gələn yararlanmaların kifayət qədər çox olduğunu deməyə əsas verir.

Açar sözlər: *folklor, Dərviş Cavanşir, mövzu, motiv, obraz, şeir.*

ABSTRACT

Folklore texts preserved at the subconscious level did not remain without influence on written works. In newly created authored works, whether in verse or prose, they fostered the development of images, motifs and, in many cases, themes originating from oral folk literature. In the transitional stage from oral folk literature to written literature, individual creative examples achieved the capacity to merge quickly with the folk language and the traditional creative output of the people, owing to similarities in subject matter, motif, style and imagery.

Dervish Javanshir, whose creative work is from beginning to end nourished by folklore, originates from folklore and has absorbed oral folk literature like mother's milk. He has addressed all genres of Azerbaijani folklore, many themes and motifs, and has drawn on images from folk creativity. In this sense, the influence of epic folklore on his poems, as well as his creative use thereof, cannot be disregarded.

The use of themes, motifs and images derived from epic examples of oral folk literature in Dervish Javanshir's work indicates his attachment to folklore, his creative use of prose (epic) examples alongside poetic (lyric) examples of folklore, and the extent of his familiarity with Azerbaijani folklore as a whole.

Applying a comparative research method, one can confidently assert that many aspects confirm the study's conclusions. In the article, these similarities are in some cases manifested in exact identities, which provides grounds for stating that Dervish Javanshir's work contains a considerable number of borrowings from epic folklore.

Keywords: *folklore, Dervish Javanshir, theme, motif, image, poem.*

* AMEA Naxçıvan Bölməsi, E-mail: elxan.yurdoglu@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-8239-2973

GİRİŞ

Yazılı ədəbiyyatın hər zaman şifahi xalq yaradıcılığından bəhrələndiyini dana bilmərik. Tarixin ilkin dövrlərindən bütün xalqlar öz ilkin düşüncə və arzularını, təsəvvürlərini şifahi ədəbiyyat nümunəsi kimi işləmiş, öz düşüncələrinin qavrama səviyyəsinə görə məfhumlara ad vermiş, hisslərinə ad qoymuş və bununla da gəldikləri qənaətləri, həmin məfhumların hansı mənaya gəldiyini və necə bir görünüşə sahib olduqlarını düşüncə məhsulu kimi ədəbiyyat faktına çevirməyə çalışmışlar. Beləliklə də ilkin təsəvvürlər miflərin, əfsanələrin, rəvayətlərin, inanc sisteminin, zaman keçdikcə digər folklor janrlarının yaranmasına gətirib çıxarmışdır.

Nə qədər yazılı ədəbiyyat nümunələri yaransa da folklorun şüuraltı bazada qorunan mətnləri həmin yazılı əsərlərə də təsirsiz ötürməmiş, yeni yaranan müəllifli əsərlərdə, istər nəzm olsun, istər nəsr olsun, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən qaynaqlanan obrazların, motivlərin, bir çox hallarda folklordan gələn mövzuların işlənməsinə imkan yaratmış, təsir göstərmişdir.

Buna baxmayaraq uzun əsrlərin ənənəvi yaradıcılıq nümunələri xalqın düşüncəsində və yaddaşında kök saldığı üçün yeniliyə o qədər də alışmayan insanlara yazılı ədəbiyyatın nümayəndələri öz əsərlərini qəbul etdirmək üçün qələm sahibləri yazdıqlarını şifahi xalq ədəbiyyatının janrları, üslubu, mövzuları, motivləri və qəhrəmanlarından istifadə edərək yaratmağa çalışmışlar. Bununla da folklordan fərqli olaraq yazılı ədəbiyyat nümunələrinə də maraq göstərən oxucu kütləsi yeni yaradıcılıq nümunələrini də öz xalq dilinin təsirindən çıxmadan oxumağa həvəslənir, yadında saxlayır və təbliğ etməyə çalışırdı.

FOLKLOR VƏ YAZILI ƏDƏBİYYAT ƏLAQƏLƏRİ

Dünyanın mədəniyyət yaratmış bir çox xalqlarının folkloru kimi yazılı ədəbiyyat nümunələri də bu baxımdan tez bir zamanda xalqın düşüncəsində öz yerini tapa bildi. Şifahi xalq ədəbiyyatı zəngin olan türk dünyasında da folklor nümunələri kimi yazılı ədəbiyyat nümunələri də insanların tez bir zamanda qəbul etdiyi yaradıcılıq nümunələri arasında möhkəmləndi.

Azərbaycan türklərinin yaradıcı şəxsiyyətlərinin ortaya qoyduğu fərdi yaradıcılıq nümunələri şifahi xalq ədəbiyyatından yazılı ədəbiyyata keçid mərhələsində xalq dilinə, xalqın ənənəvi yaradıcılıq məhsuluna olan yaxınlığı və süjet, motiv, üslub, obraz oxşarlıqları ilə tez bir zamanda qayna-yıb-qarışma imkanı yaratmağa nail oldu.

Tədqiqatçı alimlərimizdən biri olan Azadə Rüstəmov "Azərbaycan epik şeirinin inkişaf yolları"ndan danışarkən bizim də yuxarıda vurğuladığımız məqamlarla paralellik təşkil edən aşağıdakı fikirlərini ortaya qoyur. Müəllif yazır: "Bədii əsər, az, yaxud çox dərəcədə, onu yaradan sənətkarın təmasda olduğu həyatla, real varlıqla əlaqədardır. Bədii əsər realist üslubda yazılıbsa, sənətkarı əhatə edən real həyat, sənətkarın rəğbət və nifrətini qazanmış təbiət və cəmiyyət hadisələri burada özünü qabarıq şəkildə göstərəcəkdir. Romantik üslubda nəzmə çəkilmiş əsərdə isə bu həyat, real varlıq özünü bəzən açıq, bəzən də gizli surətdə büruzə verəcək, ancaq hər halda büruzə verəcəkdir" [Rüstəmov, 1975, s. 8-9].

Azərbaycan ədəbi mühitinin mühüm tərkib hissəsini təşkil edən Naxçıvan Muxtar Respublikası ədəbi mühitində meydana çıxan poeziya nümunələrində də folklorla söykənmə hallarına kifayət qədər rast gəlmək mümkündür. Xüsusilə şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrində rast gəldiyimiz motiv, mövzu və obrazların son yüz ilin şeirində yer alması xalqın düşüncəsində folklor yaradıcılığına möhkəm bağlılığın hələ də davam etdiyini göstərən əsas məqamlardan biridir.

Son yüz ilin Naxçıvan bölgə mühitində yetişmiş şairlərin əsərlərini tədqiqat obyektini kimi götürdüyümüzdən bu dövrdə meydana gələn şeir nümunələrində şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrindən gələn mövzu, motiv və obrazların tədqiqinə ehtiyac duyduq.

DƏRVIŞ CAVANŞİR YARADICILIĞINDA EPİK FOLKLORUN İZLƏRİ

Yaradıcılığı başdan-ayağa folklordan mayalanan, folklordan qaynaqlanan, özü də şifahi xalq ədəbiyyatını ana südü kimi əmib ruhuna hopduran Cavanşir Eloğlu folklorumuzun bütün janrlarına, bir çox mövzu və motivlərinə müraciət etmiş, xalq yaradıcılığından gələn obrazlardan yararlanmışdır. Bu mənada onun şeirləri arasında epik folklorumuzdan təsirlənmələri, həmçinin yaradıcı istifadəni də istisna etmək olmaz. Şairin dastanlarımızla bağlı bir çox məqamdan yararlanması istənilən oxucunun diqqətini çəkəcəkdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına müraciət bu baxımdan xüsusilə seçilir. Həm də Cavanşir Eloğlu həmin dastandan tam özünəməxsus şəkildə yararlanaraq fikirlərini ortaya qoyur. Bədii düşüncələrini həm dastanın dilinə, həm də üslubuna uyğun şəkildə təqdim edir. Eyni zamanda orijinal bədii mətn ortaya qoyur. “Oğuz elinin bədöy atları” şeiri buna ən bariz nümunə kimi göstərilə bilər:

O atların döyüşdə
Qayım-qayım dırnaqları,
Qanlı-qanlı ayaqları
Yaralandı, qaysaqlandı.

Dəmir donlu aslanlar
Yaraqlanıb, yasaqlanıb
O atlara atlandılar

Odun-suyun üstündən atdandılar [Eloğlu, 1981, s. 10].

Göründüyü kimi şeirdə vurğuladığımız dastanın dil və üslub özəllikləri qabarıq şəkildə özünü bəlli edir. Bundan əlavə dastanın fərqli yerlərindən süzülüb şeirə sızan motivlər oxucunu həm də keçmişə, at kişmələlərinin, qılınc səslərinin, igidlərin nərələrinin əks-səda verdiyi yerlərə aparır.

Cavanşir Eloğlunun “Bu necə nağıldı” şeiri isə adından da göründüyü kimi epik folklorumuzda ən çox yayılmış nağıllarımızdan yola çıxılaraq qələmə alınmışdır. Heç bir nağıl adı çəkilmədən, hər hansısa nağıldakı obraz dilə gətirilmədən yazılan şeirdə biz bir çox nağıllarımızdan məqamları, motivləri, hətta misralardakı keyfiyyətlərə görə obrazları xatırlaya bilirik. Şairin bədii ustalığı da məhz belə bir məqamda üzə çıxaraq onu sözün zirvələrinə doğru aparır:

Bu necə nağıldı, səssizcə axır,
Görən bu sükutun mənası varmı?
Bu necə nağıldı, lal-dinməz baxır,
Bu boyda sükuta dözmək olarmı?

...Bu necə nağıldı... düşünün dərin,
Qoy bunu ağ saçlı babalar desin.
Bura köhlən atlı qoca göndərin

Vətən torpağını oxuya bilsin [Eloğlu, 1981, s. 12-13].

Cavanşir Eloğlu yaradıcılığının bir mərhələsindən sonra özünü Dərviş Cavanşir imzası ilə təqdim etməyə başladı. Məhz Dərviş Cavanşir imzasıyla nəşr olunan ilk kitabında qarşımıza çıxan ilk şeirində də biz nağıl motivləri ilə qarşılaşırıq. “Cavan olmam bir də mən” adlı həmin şeirdəki epik folklordan gələn məqamlara diqqət edək:

Mən quşlarla əhd elədim, könül bağladım...

Quşlara da könül vermək kişi işidi.

Səndən ayrı Ovçu Pirim qalsa da adım,

Ömür elə qurdnan, quşnan kirayəşindi [Cavanşir, 1996, s. 7].

Azərbaycan epik folklorunun məşhur nümunəsi olan “Ovçu Pirim” [Azərbaycan nağılları, 2005, s. 9-15] nağılındakı əsas obraz yuxarıdakı misralarda şairin təmsalında qarşımıza çıxır.

Dərviş Cavanşirin “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından güc alan bir şeiri də var. “Canım ağac” adlı həmin şeirin üslubu, dili, bizi “Salur Qazanın evinin yağmalanması” boyuna aparıb çıxarır. Gəlib öz yurdunu talan olunmuş, yandırılmış, dağıdılmış görən Qazan ağacla, suyla, qurdla danışır, onlardan xəbər alır [Kitabi-Dədə Qorqud, 2004, s. 188-201]. “Canım ağac” şeiri də mövzu etibarı ilə məhz həmin hadisədən başlanğıc götürür. Şeiri oxuyanda dastanın nəfəsini hiss edirsən. Söyləyənin Dərviş Cavanşirmi, Salur Qazanmı olduğunu bir anlıq unudursan:

Canım ağac!
Necə ki, yaşılıydın
Budağında yarpağın,
Yarpağında ay işığı,
İşığında yolçular
oxuyardı...

Canım ağac!
Necə ki, yaşayırdın...
Budağında yarpağın,
Yarpağında ay işığı,
İşığında yolçular
ovunardı...

Şirincə canım ağac!
Kim qıydı, yaşılına, alına?!
Kökünə, budağına qarğımağı
Kim gətirdi ağılına [Cavanşir, 1988, s. 16].

Xalq danışığı dilinə hədsiz yaxınlığı, eyni zamanda şeirləri oxuduqca şifahi xalq ədəbiyyatına nə dərəcədə bağlı olduğu, hətta bağlı olmaq deyil, iç-içə olduğu görünən Dərviş Cavanşirin “Dīvani”-sində nağıllarımızda ən çox adı keçən dövlət başçısı kimi Şah Abbasla qarşılaşırıq. Nağıllarımızda çox zaman öz məmləkətinin insanların yaşayış səviyyəsini öyrənmək üçün hərdən dərviş-libas olub camaatın arasına girən, onlarla söhbət edən, xalqın vəziyyətini öyrənən hökmdar kimi gördüyümüz Şah Abbası [Bax: Azərbaycan nağılları, 2005, s. 280-288; Naxçıvan Folklor Antologiyası, 2011, s. 148-151; 165-167; 176-181; Naxçıvan Folklor Antologiyası, 2012, s. 175-180] şairin şeirində də müşahidə edirik. Dərviş Cavanşir epik folklorumuzun nağıllarından götürüb gətirdiyi dərviş-libas olan Şah Abbasla özünü eyniləşdirir və bu zaman çox maraqlı bədii nümunə ortaya qoyaraq fikirlərinin açılmasına da dəstək olur:

Uca könlümün sultanı, alçaq könülüm mənim,
Bir öyrən gör necə keçir ömrüm-günüm mənim.
Dərviş-libas Şah Abbasdı gendən görünüşüm mənim,
Yaxın gəlsən görəcəksən göz-göz olan yaram var [Cavanşir, 2010, s. 10].

Şeirin birinci bəndində Şah Abbası bu şəkildə şeirinə gətirərək fikirlərini ifadə edən şair sonuncu – üçüncü bənddə şah-nökər qarşılaşmasında hamının bərabər olduğunu bu sözlərlə çatdırır:

O ucuyla taraz gəlmir bax, bu ucu dünyanın,
Bilinmir ağdı-qaradı, üzü suçlu dünyanın.
Əvvəli toy-düyünlü, sonu puçdu dünyanın
Ya dərviş ol, ya Şah Abbas, bizi bir yaradan var [Cavanşir, 2010, s. 10].

“Tənhalıq” şeirində də şairi dərviş libaslı Şah Abbas obrazında görürük. “Mən bir tənha yolçuyam, mən bir qoca dərvişəm” deyər sözə başlayan Dərviş Cavanşir şeirin sonunda özünü bəyan edir:

Sevmədim, tənha qaldım...dönüb Şah Abbas oldum,
Mənə xeyir-dua ver, tövbə evimi tikim...

Kərəm eylə quluna, təğyiri-libas olum,

Səndən gələn bəlanı boynuma kəfən çəkim [Cavanşir, 2010, s. 23].

Şairin epik folklor mətnlərindən ilham alan maraqlı şeirlərindən biri də “Bacı” [Cavanşir, 2010, s. 12] adlanır. Nağıl dili, nağıl motivlərinin eyhamla vurğulanması, eləcə də nağıllarımızdan və bəzi əfsanələrımızdən bildiyimiz obrazlar “Bacı” şeirinin leytmotivini təşkil edir. Biz bu şeirdə yeddi dağı, yeddi qardaşı, ilan və elə nağıllarda qardaş üçün dəridən-qabıqdan çıxan bacı obrazını görə bilirik.

Başdan-başa folklor boyalı olan Dərviş Cavanşir özünə təxəllüs kimi götürdüyü “Dərviş” adlı şeirində bizi nağıllar aləminə aparır. Biz burada bir çox nağıllarımızdakı məqamları, motivləri, obrazları görürük. Şeiri oxuduqca bir nağılın içinə düşdüyünü hiss edirsən:

Dərviş, uğruma bir çöl ver,

Çölün içindən bir yol ver.

Gedirəm şah qapısına,

Bir almanı iki böl ver.

Haqqa gedən yol salayım,

Yol kənarında sarayım.

Gün axşam oldu, qırxlardan

Bir xəbər sorayım, dərviş [Cavanşir, 2010, s. 37].

Nağıllarımızda haqq sevdalı, haqq dualı dərvişlərə rast gəlirik ki, onların ağzından çıxan söz haqq olar, yerinə yetər. Məhz Dərviş Cavanşir də nağıllardan gələn bu motivə məharətlə işlədərək maraqlı bədii fiqurlar yarada bilmişdir:

Neylərsən yol azıb küskün xəyalım,

Aylı gecələrdə qapına gəlsin?

Bir qoca dərvişəm ağzı dualı,

Qıymıram deyəm ki, başına gəlsin [Cavanşir, 2010, s. 91].

Haqqında bəhs etdiyimiz Dərviş Cavanşirin bundan başqa da şeirləri var ki, həmin nümunələrdə Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrindən gələn motivlər, mövzular öz əksini tapıb, obrazlar fikrin ifadəsində müəllifə kömək olub.

Dərviş Cavanşirin şeirlərində epik folklordan yararlandığı kimi, nəsr epik yaradıcılığında da lirik folklordan gələn obrazlardan yararlanmağın nümunəsini ortaya qoymuşdur. Onun nəsr əsərlərində obraz kimi qarşımıza çıxan mühüm toponimik vahidlərdən biri də Arazdır, Araz çayıdır. Hələ əvvəlki illərdə qələmə aldığımız məqalələrin birində yazmışdıq ki, “Arazla bağlı yaradılan folklor nümunələrinə baxarkən bir həqiqəti də görmək mümkündür. Belə ki, Azərbaycanın ayrılmaz bir parçası olan Naxçıvandan toplanmış Arazlı folklor nümunələrində Araz kədər qoxuludur, həsrət rəngindədir, ayrılıq dadır. Türkiyənin Şərqi Anadolu bölgəsindən toplanmış nümunələrdə də bəzən bu hisslər üst-üstə düşür. Amma o bölgələrin folklorunda Arazın bəzən gülən üzünü, sevinən baxışlarını, şiltaq uşaq ərköylüylüyünü də müşahidə etmək olur” [Məmmədov, 2024, s. 278]. Şair də Araz obrazına məhz epik ənənədən boylanaraq folklorun başqa bir obrazına müraciət etmişdir.

Şifahi xalq ədəbiyyatının yaradıcı insanlar üçün həmişə ilham qaynağı olduğu bəlli bir həqiqətdir. İstər rəssamlar, istər bəstəkarlar, istərsə də şair və yazıçılar öz yaradıcılıqlarında folklor motiv və süjetlərindən istifadə etmiş, folklordan götürdükləri mövzuları öz əsərlərində məharətlə işlətmişlər. Eyni zamanda folklordan gələn obrazlar vasitəsi ilə də öz fikirlərinin ifadəsi zamanı maraqlı situasiyalarda yeni obrazlar yaratmağa nail olmuşlar. Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşayıb-yaradan şairlərin şeirlərində də şifahi xalq ədəbiyyatının təsiri, həmçinin folklordan yaradıcı yararlanma özünü açıq-aydın şəkildə göstərir. Xalq yaddaşımızın epik növdə olan nümunələrindən gələn motivlərdən, mövzulardan və obrazlardan hər bir müəllifin yaradıcılıq üslubuna uyğun şəkildə istifadə etməsi də bu mənada başadüşüləndir.

NƏTİCƏ

Aparadığımız tədqiqatlar zamanı araşdırma müstəvisinə cəlb etdiyimiz müəlliflərin nəzm nümunələrində epik folklor örnəklərindən gələn bu cür mövzu, motiv və obrazlardan yararlanma Dərviş Cavanşirin folklorla nə dərəcədə bağlı olduğunu deməyə əsas verir. Həmçinin şifahi söz sənətimizin epik qanadından təsirləndiyini göstərir. O öz şeirlərində Azərbaycan folklorunun epik nümunələrindən gələn mövzulara müraciət etmiş, motivlərdən yararlanmış, obrazları öz əsərlərində fikirlərinin ifadəsi zamanı şeirə gətirməyə nail olmuşdur. Şair qeyd etdiyimiz məqamlardan yararlanarkən sözçülüyə çox nadir hallarda getmiş, daha çox bədii tutumu yüksək, oxucu zövqünü oxşayan, fikirlərini dolğun şəkildə ifadə edəcək motivlərə üstünlük vermiş, obrazlardan istifadə etmiş, mövzulara yaradıcı yanaşmışdır.

Əminliklə deyə bilərik ki, folklorumuzun epik nümunələrindən daha çox nağıllar, sonra isə dastanlar Dərviş Cavanşirin şeirlərinə öz təsirini göstərmişdir.

Epik folklor janrları arasında istifadə edilmə baxımından əfsanələri də xüsusi olaraq qeyd etməliyik. Nağıllarda olduğu kimi əfsanələrimizdə də yer alan Əjdaha obrazı bu mənada seçilir. Bundan əlavə bölgənin etno-poetik yaddaşına məxsus olan obrazlar Dərviş Cavanşirin üz tutduğu xarakterlərdən olmuşdur.

Mövzu, motiv və obraz yaradıcılığı üçlüyünü nəzərə alsaq, Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrindən istifadə zamanı obraz yaradıcılığı daha çox önə çıxmışdır. İkinci olaraq nağıl, dastan və əfsanələrimizdə yer alan bir çox motivlər şairin yaradıcılığında ikinci cərgədə yer alır. Üçüncü olaraq isə mövzunu qeyd etməliyik ki, epik folklor ənənəsində yer alan mövzulardan öz yaradıcılığında digər ikisinə görə daha az yer vermişdir.

Ümumiyyətlə Dərviş Cavanşirin yaradıcılığında şifahi xalq ədəbiyyatının epik nümunələrindən gələn mövzu, motiv və obrazların istifadəsi onun folklorla bağlılığından, folklorun nəzm (lirik) nümunələri kimi nəsr (epik) nümunələrindən də yaradıcı şəkildə istifadə etdiyini göstərir, folklorumuza bütövlükdə nə dərəcədə bələd olduğundan xəbər verir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan nağılları (5-ci cild). (2005). Şərq-Qərb.

Cavanşir, D.M. (2010). *Haqdan yanan bir çırağam*. Yeni poliqrafist.

Cavanşir, D.M. (1996). *Mən qəribin qardaşıyam*. Gənclik.

Cavanşir, D.M. (1988). *Ömrümüzdə yanan ocaq*. Yazıçı.

Eloğlu, C.M. (1981). *Gözümün ilk ovu*. Yazıçı.

Kitabi-Dədə Qorqud. (2004). Öndər.

Məmmədov E.Q. (2024), Naxçıvan və Şərqi Anadolu xalq şeirində Araz obrazı. *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin Elmi əsərləri*, 1, 278-288.

Naxçıvan folklor antologiyası (2-ci cild). (2011). Əcəmi NPB.

Naxçıvan folklor antologiyası (3-cü cild). (2012). Əcəmi NPB.

Rüstəmov A. (1975). *Azərbaycan epik şeirinin inkişaf yolları (XII-XVII əsrlər)*. Elm.

(Akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 07.01.2026

Son variant 30.01.2026